

G. T. Žuravlev: Sociální informace a řízení ideologického procesu

Praha, Svoboda 1977.

Růst úlohy vědecké ideologie je organicky spjat s prosazováním společenského pokroku. V podmínkách rozvinuté socialistické společnosti považuje komunistická strana ideologickou práci za velmi důležitý faktor úspěšného řešení složitých úkolů výstavby a obrany socialismu. Ideologie v tomto procesu plní především funkce uvědomování, politického sjednocování a motivace nejširších mas.

Ideologické procesy probíhají za stálé konfrontace socialismu a kapitalismu, za podmínek prohlubování vědeckotechnické revoluce, jejíž výsledky též zintenzivňují a rozšiřují možnosti ideologického působení na masy lidí. Vznikají nové problémy, vyvolané potřebou zabezpečení řídicích procesů objektivními a operativními informacemi. Jako protiklad působí potřeba omezit nadbytečnost informací, která vzniká následkem zvyšování složitosti sociálních a přírodních jevů a jejich poznání.

Práce G. T. Žuravleva *Sociální informace a řízení ideologického procesu* (překlad z ruského originálu *Socialnaja informacija i upravlenije ideologičeskim processom*, Moskva, Mysl 1973), je aktuální analýzou jednoho z obecných aspektů společenského vývoje. Analyzuje možnosti jak zdokonalováním prostředků a metod zvýšit efektivnost ideologické práce. Autor si klade úkol zkoumat pouze základní aspekt sociální informace, který souvisí s řízením ideologického procesu. Nové v práci je to, že odráží složitý ideologický proces z pozice věd usilujících o integraci vědeckých poznatků a vyjadřujících tendenci „zhušťování pojmů“, čehož dokladem je i pojem sociální informace.

Práce je cenná svou metodou. Nepodléhá jednostrannostem, jimiž se vyznačují mnohá zkoumání preferující kybernetický přístup. Autor využívá tohoto přístupu v komplexu vědeckých poznatků, jež mají co říci k řešení problému. Při členění a uspořádání poznatků vychází z jednotné metodologie marxisticko-leninské teorie. Obecný teoreticko-metodologický základ řešeného problému představují východiska klasiků marxismu-leninismu o podmíněnosti ideologie materiálními zájmy společenských tříd, o konkrétně historické povaze těchto zájmů a o aktivní úloze ideologie při řešení složitých sociálních úkolů. V tomto rámci autor analyzuje nové teoretické poznatky specifických věd, které se zabývají informačními procesy a řízením.

Hodnota práce je mimo jiné v tom, že se v ní uplatňuje jednotu aplikace teorie a zobecnění empirických poznatků stranických orgánů na jednotlivých stupních řízení. Za úspěšný lze považovat pokus o klasifikaci zdrojů sociálních informací, sloužících k zefektivnění ideologických procesů. Význam, který je zde přikládán sociologickým výzkumům, odpovídá požadavkům XXV. Sjezdu KSSS i sjezdů komunistických stran dalších socialistických zemí na zabezpečení řídicích procesů vědeckými informacemi. Práce přináší nejen systematizaci teoretických poznatků a zobecnění praktických zkušeností stranických orgánů, ale dává též mnohé podněty pro další zdokonalování systému sociálních informací v oblasti ideologické práce.

V první kapitole se autor zabývá ideologickým procesem jako objektem řízení. Pojem „ideologický proces“ je zde vztahován k obecnějším kategoriím historického materialismu – bytí a vědomí. Obsah ideologického procesu je pak definován jako „celkový proces vzniku a vývoje ideologie, propaganda a vnášení idejí do vědomí mas, ideově politická výchova pracujících“ (s. 16). Tomuto historickému procesu odpovídají také vlastní vnitřní zákonitosti, jejichž působení nelze uvažovat bez determinace materiálními podmínkami života společnosti a vztahem mezi třídami. Z této podmíněnosti ideologie je činěn závěr, že ideologická práce musí být organicky spojována se změnou životních podmínek lidí, se zdokonalováním společenských vztahů (s. 16–17).

V podmínkách vědecky řízené společnosti jsou ideje a představy dělnické třídy realizovány v programu komunistické strany. Uskutečňování idejí – autor zde rozvádí

myšlenku A. K. Uledova — je zároveň „procesem objektivizace ideologie, historického prověření její shody se společenským vývojem“ (s. 17).

Ideologický proces je v práci chápán jako složitá mnohorozměrná struktura, která zahrnuje tyto prvky: ideologii, ideologické vztahy, ideologické instituce, ideologickou činnost a ideologickou práci. Široké pojetí ideologického procesu umožňuje vydělit uvedené prvky, nezůstává však bez problému. Diskusním se může jevit začlenění pojmu ideologie pod ideologický proces. V tomto spojení nelze vyloučit dojem statického chápání ideologie, která sama v pojetí vědecké teorie je historickým procesem.

Při rozboru jednotlivých prvků ideologického procesu autor koncentrovaně vyjadřuje základní směry, funkce, prostředky a metody ideologické práce. Tuto část uzavírá myšlenka o potřebě znalosti účinků ideologické práce na různé sociální skupiny. Odtud vychází zdůvodnění zpětné informační vazby v řízení ideologického procesu nebo též toku informací „zdola nahoru“.

Vědecké řízení ideologického procesu je založeno na poznání komplexu zákonitostí. Pro určení jeho obsahu mají největší význam cíle. V nich jsou vyjádřeny objektivní podmínky a reálné možnosti uspokojování materiálních a duchovních potřeb společnosti. Cíle vždy předpokládají konkrétní objekt řízení. V práci G. T. Žuravleva je zkoumán ideologický proces, který je řízen komunistickou stranou přímo nebo prostřednictvím systému státních a společenských organizací či jednotlivými vedoucími.

Objekt a subjekt řízení na jednotlivých úrovních řízení jsou objasňovány v dialektické proměnlivosti. K přesnějšímu vyjádření konkrétních souvislostí použil autor pojmy: sféra řízení, oblast, prvky a články řízení (s. 30). Tyto pojmy by však zasluhovaly zřetelnější rozlišení už proto, že oblast i sféra jsou používány ve významu objektu řízení, což se vyskytuje i ve vztahu k prvku.

V části pojednávající o informačním zabezpečení řídicích procesů přikládá autor značný význam vyváženosti toku informací „shora dolů“ a „zdola nahoru“. Na příkladu oblastních a městských výborů strany dokládá rostoucí úlohu konkrétních sociologických výzkumů, jež slouží jako důležitý informační zdroj a prostředek k účinnějšímu řízení ideologické práce. Dále naznačuje možnosti společenských věd přispět k exaktnímu postihování informačních procesů.

Druhá kapitola je věnována objasnění pojmu sociální informace jako nástroje řízení ideologického procesu. *Sociální informace* se považuje i v jiné literatuře za kvalitativně nejvyšší a nejsložitější druh informace. Je to nejvyšší forma uspořádaného odrazu skutečnosti, který je vlastní pouze člověku jako společenské bytosti, obdařené vědomím a jazykem (s. 39).

Při vymezení sociální informace vychází G. T. Žuravlev z jejího materiálního základu, z interakce subjektu a objektu poznání. Tím, že sociální informace prochází vědomím lidí, nese stopy třídních, národních, skupinových a sociálně psychologických charakteristik. Tyto sociální zvláštnosti zakládají možnost deformací informace. Proto je mimořádně důležité dodávat řídicím orgánům vědeckou informaci, v jejímž obsahu vystupuje jednota objektivnosti, třídnosti a stranickosti. Skutečný zájem o pravdivou informaci je závislý na stupni shody objektivní tendence vývoje společnosti se zájmy většiny tříd a sociálních skupin. Tato tendence je vlastní socialistické společnosti a projevuje se i v řízení ideologického procesu.

Obsah a rozsah pojmu sociální informace objasňuje autor v rámci leninské teorie odrazu. Navazuje tak na koncepci obecně uznávanou soudobými marxistickými filozofy. Současně však vyzvedává aktivní stránku sociální informace, její spojitost s fungováním a řízením společenských procesů.

V podkapitole *Klasifikace a struktura sociální informace* jsou charakterizována možná klasifikační hlediska podle cíle, funkce, prostředku, času, zdroje informace aj. Autor zde čerpá z poznatků několika vědeckých disciplín, zejména informatiky. Podle jeho názoru nemůže informatika nahradit obsahovou analýzu sociální informace, protože zkoumá strukturu a vlastnosti vědecké informace, nikoli její konkrétní obsah.

Základními klasifikačními kritérii jsou v praxi objekt a obsah sociální informace. Základem klasifikace pak jsou — v souladu s názory V. G. Afanasjeva — nejdůležitější společenské jevy, vztahy a procesy. Jejich specifika je postihována takovým druhem sociálních informací, jako jsou informace vědeckotechnické, ekonomické, sociálně politické a ideologické (s. 46).

Všechny tyto druhy sociální informace jsou využívány v řízení ideologického procesu. Klasifikace informací je poněkud jiná, jedná-li se konkrétně o řízení ideologické práce. V této sféře řízení se hlavně uplatňují informace politické, stranické a ideologické.

Vztah sociální informace a politické informace lze chápat jako vztah celku a části. Obsahem *politické informace* jsou údaje a zprávy o faktech, událostech a procesech týkajících se politických vztahů. Ve struktuře politické informace je kladen důraz

na teoretická zobecnění, která odrážejí současnou praxi revolučního boje a komunistické výstavby.

Stranická informace je v práci chápána jako vnitrostranická informace cirkulující uvnitř organizace komunistické strany. Tím není řečeno, že se uzavírá uvnitř strany. Je-li tato informace určena k řízení společnosti či výchovnému působení, má vždy politický charakter.

Ideologická informace je vztahována k informaci o stavu ideologické práce ve společnosti jako celku. V ideologické informaci se vydělují tři základní druhy: 1. informace začleněná do řízení ideologických oddělení stranických výborů podle podřízenosti; 2. ideologická informace určená všem pracujícím; 3. ideologická informace přenášena samotnými pracujícími (s. 49).

Druhou kapitolu uzavírá část, v níž je sociální informace analyzována jako *prvek řízení ideologického procesu*. Jakýkoli proces řízení zahrnuje přenos informací od řídicích orgánů k orgánům výkonným, zpětnou informační vazbu a procesy zpracování informací. Informace probíhající v systému mohou charakterizovat jeho stav nebo stav jeho částí a také poskytovat údaje o jiných systémech, komunikačně spojených.

Řídicí orgány zabezpečují zpracování informací podle určitých pravidel a programů. Výsledkem je pak zpravidla přijetí odpovídajícího rozhodnutí. Tato rozhodnutí jsou určena k působení na objekt řízení. Ovlivňují zaměření jeho činnosti, mění jeho stav.

V systému řídicí orgán – řízený objekt je rozlišována vstupní a výstupní, vnitřní a vnější informace. Vztah mezi vstupními a výstupními informacemi lze vyjádřit funkcionálně – matematicky, aniž mezi nimi musí existovat přímá kauzální závislost.

Účinnost řízení ideologického procesu závisí nejen na rozhodnutí direktivních orgánů komunistické strany, ale také na situaci v nižších organizacích. Proto má tak důležitý význam dokonalá zpětná vazba. Informace od řízeného objektu k řídicím orgánům procházejí *blokem srovnávání*. Zde je porovnávána vstupní informace (například ideově výchovná opatření) s informací výstupní, se změnou stavu společenského vědomí sociálních skupin.

Autor na faktech dokládá, jak závažnou úlohu v řízení socialistické společnosti hrají sociální informace šířené hromadnými sdělovacími prostředky. Široká a přesná informovanost pracujících o událostech v životě strany a země pomáhá naplňovat leninskou tezi, že socialistický stát je silný tehdy, jestliže masy vše znají, všechno mohou posoudit a řešit uvědoměle (s. 54).

Třetí kapitola obsahuje analýzu informačních toků v řízení ideologického procesu. Pojem „informační toky“ je zde používán jako jeden z hlavních druhů spojení jednotlivých prvků systému ideologického procesu. Autor věnuje hlavní pozornost informačním tokům „shora dolů“ a „zdola nahoru“. V této souvislosti upozorňuje, že dosud nejsou vypracována přesná kritéria a ukazatele pro objektivní hodnocení *dostatečné a nezbytné informace*.

S pojetím *kritéria dostatečnosti a nezbytnosti* se můžeme setkat ve více pracích zabývajících se analýzou systému. Obě kritéria vyjadřují hranice stavu, kdy systém existuje a funguje. *Nezbytnost* vypovídá o druhu prvků, z nichž je systém složen a jež v určitých spojeních tvoří základ kvality systému. *Dostatečnost* se vztahuje k množství prvků, souvisí s optimalizací stavu systému za předpokladu zajištění nezbytnosti jeho prvků.

Autor tyto poznatky aplikuje na systém řízení ideologického procesu. Formuluje základní požadavky na efektivnost informačních toků. Za prvé jde o zajištění možnosti přesné a rychlé realizace obsahu informace; za druhé, o účelnou organizaci a podporu takových informačních toků, které přispívají k zdokonalení procesu řízení, k optimalizaci podmínek, v nichž se řízení uskutečňuje. Tomu by mělo odpovídat zavádění nových informačních toků za pomoci vědeckých metod, čímž by se omezovala nadbytečnost informací. Autor uvádí příklady z praxe, kdy KSSS a Sovětská vláda přijaly opatření k omezení počtu nepotřebných hlášení. Třetí požadavek se týká dostatečnosti údajů, které umožňují řídicím pracovníkům přijímat optimální, podložená rozhodnutí. Čtvrtý požadavek vyplývá z potřeby vzájemné srozumitelnosti informací mezi sdělovatelem a příjemcem. Účinnost informačních toků je ovlivňována nejen množstvím, ale také sémantickými a pragmatickými charakteristikami informace (s. 58–59).

Organizace informačních toků je podmíněna cíli řízení. Analýza informační potřeby systému však nemůže zůstat pouze u dvou základních toků informací od subjektu k objektu řízení a zpět. Jak subjekt, tak i objekt řízení si navíc vyměňují informace s prostředím, v němž své úkoly plní.

Řízení ideologického procesu zahrnuje komplex informačních toků. Pro zabezpečení dlouhodobé spolehlivosti tohoto složitého systému autor doporučuje, aby fungovaly ještě tři bloky: „blok kontroly“, „blok srovnávání“, který porovnává konečný výsle-

dek ideologického procesu se směrnici nadřízených orgánů, a „blok regulování“, který prakticky přesně realizuje usnesení nadřízených orgánů a provádí korekce (s. 62).

Ideologický proces je druhem sociálního procesu. Vzhledem k tomu, že všechny sociální jevy nemohou být přesně pozorovány a měřeny, musí být informační toky organizovány tak, aby podle přístupných údajů bylo možno dělat závěry o jevech nepřístupných přímému pozorování. Takové informace můžeme získat prostřednictvím sociálních výzkumů a spojeným úsilím odborníků mnoha vědních disciplín.

V části, pojednávající o struktuře a funkcích informačních toků v řízení ideologické činnosti, zobecňuje autor především zkušenosti stranických orgánů. Poukazuje na různá hlediska analýzy struktury informačních toků podle: teritoriálního celku, organizačních principů, druhu informací aj.

Z funkčního hlediska jsou informační toky členěny podle toho, jaké cíle zabezpečují. Jde především o cíle ideově výchovné práce, jako je formování komunistického světového názoru, dále zvyšování politické informovanosti pracujících, zdokonalování stylu práce stranických a státních orgánů aj. Závažný je zejména poznatek, že v případě informačních toků zaměřených na formování komunistického světového názoru se místo direktivní informace více uplatňuje pedagogická informace a také zpětná vazba ztrácí charakter hlášení výsledků (s. 68).

Autor upozorňuje na obtížnost přímého měření faktů vědomí. Jako důvod uvádí, že komunikační proces u propagandisty, lektora a politického informátora je proces tvůrčí, individuální a v jistém smyslu neopakovatelný, takže jej nelze redukovat na kvantitativní charakteristiky.

V této souvislosti, na základě zobecněných zkušeností stranických orgánů, je zdůrazněn význam *meziosobní komunikace*. Vystoupení ideologického pracovníka před posluchači má řadu předností: je operativní, má citové zabarvení i okamžitou zpětnou vazbu. Je nutno docenit jeho mobilizující sílu. Proto nic nemůže nahradit osobní styk vedoucích a ideologických pracovníků s pracujícími masami. Touto myšlenkou uzavírá autor třetí kapitolu.

Čtvrtá kapitola pojednává o *zdrojích sociální informace*. Zvláštní pozornost je v ní věnována zdrojům zpětnovazebních informací, které mají značný význam pro účinné rozhodování v ideologické oblasti.

V této kapitole jsou podrobněji analyzovány zdroje sociální informace vyplývající z praxe stranické práce. Za nejdůležitější informační zdroj v řízení ideologického procesu se považuje *osobní pozorování, přímá komunikace vedoucích stranických pracovníků, členů stranických výborů s komunisty a bezpartijními, hluboké studium jejich požadavků a zájmů*.

Zkvalitňování tohoto zdroje napomáhá široká účast aktivistů při shromažďování a analýze informací určených pro přípravu plén a byra stranických výborů. Kvalita informací závisí rovněž na kvalifikovanosti a odpovědnosti pracovníků, kteří informace poskytují. Pomoc těchto pracovníků je nezbytná už proto, že ideově výchovná práce souvisí se změnami ve vědomí lidí, s psychologickými jevy, jejichž formalizace a statistické vyjádření jsou poměrně obtížné.

Další důležitý informační zdroj v ideologické práci představuje *stranická dokumentace*. Protokoly z jednání stranických orgánů, zápisy ze stranických schůzí, referáty a záznamy z diskusí, plány činností a jiné podobné druhy dokumentů obsahují informace o stylu a metodách práce, o návrzích a kritických připomínkách členů strany, odborových a komsomolských organizací. K prozkoumání některých návrhů a kritických připomínek je využívána forma vytváření speciálních skupin aktivistů. Práci s různými druhy návrhů, připomínek a jejich vybavování napomáhají moderní technické prostředky třídění a ukládání informací.

Do systému informačních zdrojů náleží též *ústní informace*. Pocházejí od tajemníků stranických organizací, vedoucích pracovníků ideologických institucí, od propagandistů, lektorů a jiných aktivistů, od komunistů i bezpartijních, kteří informují o realizaci ideologických opatření nebo příkazu, o nedostacích, nebo si vyměňují návrhy na zlepšení výchovné práce (s. 82).

Za významný informační zdroj považuje strana *dopisy, upozornění, stížnosti, sdělení pracujících*. Systematická práce s tímto druhem informací slouží jako účinný prostředek posílení a rozšíření péče o potřeby lidí.

Z dalších informačních zdrojů věnuje autor pozornost *písemným hlášením a formě dotazování* propagandistů, referentů, lektorů, agitátorů a politických informátorů.

Všechny uvedené druhy informačních zdrojů plní své poslání tehdy, slouží-li k zabezpečení vysoké úrovně ideologické práce. Má-li tomu tak být, musí být vypracována kritéria efektivnosti ideologické práce a ukazatelů, podle nichž by se usku- tečňovalo shromažďování a zpracování informací pro potřeby řízení ideologického procesu.

Ve čtvrté kapitole jsou ještě podrobeny samostatnému rozboru dva významné zdroje ideologické informace: sociálně ekonomická statistika a konkrétní sociologické výzkumy.

Možnosti *využívání státní* statistiky jsou posuzovány prizmatem Leninových metodologických principů vztahujících se k práci se statistickými fakty. V řízení sociálních procesů, včetně procesů ideologických, zaujímají důležité místo dva aspekty: 1. zjištění a analýza sociálních faktů pomocí statistiky; 2. statistický způsob vyjádření společenských procesů (s. 89).

G. T. Žuravlev správně klade důraz na *komplexnost* statistických faktů, na jejich objektivnost a srovnatelnost. Statistická analýza velkých souhrnů faktů pomáhá odhalovat podstatu zkoumaného sociálního jevu, umožňuje poznat tendenci a perspektivu daného jevu. Srovnávání a korelace statistických ukazatelů umožňují hlouběji zkoumat procesy duchovního života sovětské společnosti, procesy ideově výchovné práce, fungování hromadných sdělovacích prostředků a další jevy.

Funkce statistické analýzy je v práci pojata výstižně. Vychází z hlavní myšlenky, že pravidla třídění a výběru znaků jsou důležitým nástrojem k odhalení tendencí sociálních jevů. S nimi je spojen i výběr metod, jimiž se statistické údaje seřazují a interpretují. Škodlivost odtrhávání statistických faktů od sociálních ukázal Lenin na příkladu buržoazních statistiků, kteří v záplavě čísel potlačili třídní protikladnost sociálních jevů.

Na druhé straně, jak uzavírá autor, nelze požadovat, aby statistika, stejně jako matematika a jiné speciální vědy, pouze svými vlastními prostředky a metodami odhalovala příčiny sociálních jevů. Toho lze dosáhnout jen na základě jednoty kvalitativní a kvantitativní analýzy. Je však třeba zdůraznit, že obsahová analýza ideologického procesu se bez statistické analýzy neobejde.

Významná je i podkapitola zabývající se *konkrétními sociologickými výzkumy*, které přispívají k objektivní orientaci a k volbě účinných opatření v řízení ideologického procesu. Sociologické výzkumy jsou v tomto procesu pevně věleny do poznávacího a výchovného systému strany. Svým podílem na objasňování objektivních tendencí, nalézáním překážek dalšího společenského vývoje v jeho jednotlivých sférách i celku, rozpracováváním dokonalejších metod — plní tyto výzkumy úkoly politiky komunistické strany. V tomto smyslu jsou také významným prostředkem zvyšování efektivnosti ideologické práce.

Autor tuto funkci sociologických výzkumů přesvědčivě dokazuje na zkušenostech z práce výzkumných skupin při městských výborech KSSS. Sociologické výzkumy byly prováděny v mnoha velkých závodech a přinesly užitečné informace pro řídicí stranické orgány. Sociologická analýza pomohla odhalit příčiny takových negativních jevů, které nemohly být odhaleny běžným poznáním. Šlo o příčiny nízké pracovní disciplíny, fluktuace pracovních kádřů, malé péče o správné spojování administrativních a výchovných opatření, jakož i o propojení morálních a materiálních stimulů v práci (s. 96).

V uvedených případech sociologické výzkumy uspokojily praktické potřeby. Nelze však opomenout, že někdy se sociologické výzkumy přijímají jako druh módy a jsou prováděny bez náležitého pochopení toho, co se požaduje od vědeckých výzkumů (s. 99).

Konkrétní sociologické výzkumy budou mít pro uplatnění vědeckého řízení stále větší význam. Je však na místě podotknout, že jejich účinnost závisí na respektování potřeb společenského vývoje a na praktickém dosahu získaných poznatků. Ale ani to samo o sobě ještě nestačí. Konkrétní sociologické výzkumy mohou svou funkci plnit za předpokladu, že budou vycházet z obecných teoretických a metodologických poznatků historického materialismu, z důkladné analýzy stávajících vědeckých poznatků a z vědecky zdůvodněné organizace a metodiky výzkumu.

Pátá kapitola pojednává o úloze sociální informace při přípravě, přijetí a kontrole plnění rozhodnutí v ideologické práci. Jádrem problému spočívá v procesu rozhodování. Pozornost je dále věnována různým formám rozhodnutí a funkcím sociálních informací v řízení ideologického procesu. Řešení problému vychází z požadavku vědeckého řízení, aby sociální informace odpovídala úkolům, které před každým řídicím článkem stojí.

V podkapitole *Příprava rozhodnutí a sociální informace* se vychází z principu demokratického centralismu, který vyjadřuje spojení prvků široké demokracie s potřebou centrálního řízení.

Zkoumání problému rozhodování v ideologické oblasti zahrnuje široký okruh metodologických otázek, právě tak jako řešení aspektů filozofických, sociologických, psychologických, organizačních a dalších, které se rovněž týkají informačních procesů.

Proces rozhodování je zkoumán ve fázi, kdy se rozhodnutí přijímá a kdy se organizuje jeho splnění. Organizace plnění rozhodnutí má tyto etapy: a) cíl, v němž je

vyjádřena znalostí zájmů a motivů, jež stimulují a jsou základem přijetí rozhodnutí; b) shromažďování, zpracování a analýza informací přenášených kanály zpětné vazby; c) etapová kontrola na různých úrovních průběhu plnění rozhodnutí; d) činnost zaměřená na optimalizaci prostředků, jimiž se rozhodnutí plní (s. 107).

Všechna rozhodnutí v oblasti ideologické práce lze podle jejich zaměření vztahovat k zdokonalování organizační struktury řízení ideologického procesu, k obsahu, metodám, formám a prostředkům ideologické práce, tj. k interakci řídicího systému a objektu ideologického působení.

Rozhodování jako hlavní akt řízení je založeno na zabezpečení prvotními i sekundárními informacemi o stavu objektu i subjektu řízení, o podmínkách a prostředích, které mají vliv nejen na reálnost rozhodnutí, ale také na průběh jeho splnění. Vzhledem ke složitosti a různorodosti sociálních jevů nelze rozhodování v této oblasti redukovat na statistické charakteristiky. Proces rozhodování v ideologické oblasti má politický charakter. Zahrnuje vytyčení cílů, úkolů i výběr prostředků jejich realizace. Rozhodnutí mohou mít podobu směrnic, usnesení, nařízení, pokynů. Rovněž tak existují rozdílné formy jejich předávání (písemná, ústní). Má-li být rozhodnutí vědecky zdůvodněné, neobejde se bez analýzy potřebných informací. Přitom je nutno brát v úvahu, že rozhodnutí přijímaná na nejvyšších úrovních řízení vyžadují velmi složité informace, zejména pro svou dlouhodobou platnost.

Kvalita rozhodnutí v ideologické oblasti ve značné míře závisí na třídní, stranické a ideové pozici vedoucího, na jeho kvalifikovanosti, zodpovědnosti a iniciativě. Komplex požadavků na vedoucího lze členit do dvou skupin: v první jsou požadavky vyplývající z procesu rozhodování, ve druhé pak požadavky určené funkcí vedoucího. Důležitou úlohu hraje rozpracovanost a zvládnutí metod rozhodování. Oblast ideologické práce poskytuje široké možnosti pro využití komplexu metod, v němž mají své opodstatněné místo i matematicko-statistické metody.

V další podkapitole nastoluje autor problém úplnosti a reprezentativnosti sociální informace v přípravě rozhodnutí. Problém je řešen v rámci překonávání rozporu mezi požadavky života a plánováním ideologické práce. Jen taková rozhodnutí pomáhají překonávat uvedený rozpor, která jsou založena na úplnosti a reprezentativnosti informací. Při respektování těchto požadavků mohou vznikat potíže z přílišného rozsahu informací nebo z nedostatku informací. Na jedné straně lze utonout v mnohotvárnosti, na druhé straně hrozí, že rozhodování nebude kompetentní, poněvadž nemůže brát zřetel na skutečný stav řídicího a řízeného systému.

V praxi rozhodování vzniká problém jak zabezpečit *optimálnost informací*. Jeho řešení je dosti složité, neboť každý úkol má zpravidla jiné charakteristiky a vyžaduje tudíž konkrétní posouzení nutných a dostatečných informací.

Poznání tohoto problému nemůže zůstat pouze na úrovni postižení specifiky úkolů, neboť by ztratilo svou perspektivu. Plnění úkolů ideologické práce má mnoho společných rysů. Z nich lze vyvodit obecnější závěry platné pro řešení různých druhů úkolů. Na tomto základě je možno objektivněji určovat informační potřebu, která se tak či onak nejvíce vztahuje k budoucímu, k tomu co je očekáváno.

Zatím se zkoumání informačních problémů ubírá několika směry. Dosti rozšířené je bádání v oblasti kvalitativní analýzy informace. Analyzují se základní vlastnosti informace: objektivnost, pravdivost, spolehlivost, její hodnota nebo též užitečnost, operativnost a další. V těchto případech jsou předmětem vědeckého zájmu sémantické a pragmatické aspekty informace. Rozšířené je i zkoumání kvantitativní stránky informace. O tento problém se zajímají matematika, statistika, kybernetika, teorie informace a některé další vědní obory.

Řešení problému úplnosti a reprezentativnosti informací, jak vysvítá z recenzované práce, nemůže být záležitostí kvalitativní nebo kvantitativní analýzy. Hledání optima informací je záležitostí komplexního přístupu a je podmíněno charakterem úkolů a cílů řízení. Z tohoto důvodu volí autor postup objasnění základních podmínek, za nichž je výběr informací reprezentativní. Tato část je doplněna charakteristikou základních metod výběru informací.

Pozoruhodné jsou i další charakteristické vlastnosti informace, uváděné v práci. Jedná se o spolehlivost, novost a operativnost. *Spolehlivost informace* je vysvětlována v souvislosti s nezkráceným odrazem skutečnosti, s redukcí chyb při získávání a zpracování informací na minimum. Spolehlivost se zajišťuje především tím, že informace odráží hlubší a stabilnější stránky jevu nebo procesu, které jejich vývoj dlouhodoběji determinují. *Novost informace* nespočívá v tom, že informace musí být vždy nová, odlišná od předchozí. Novost je vlastní i opakující se informaci, která potvrzuje nebo vyvrací jednu z očekávaných alternativ. *Operativnost informace* souvisí s včasným získáním potřebných údajů. V mnohém pak předurčuje účinnost informace, neboť opožděná opatření mohou vést ke ztrátám a negativním důsledkům.

Pátou kapitolou uzavírá část věnovaná problému sociální informace v práci stra-

nického výboru. Poněvadž jde o práci kolektivního vedoucího orgánu, je problém informačního zabezpečení řešen ve vztahu k usnesením, přípravě stranických jednání, přípravě stranického aparátu a základních organizací.

V této části práce seznamuje autor čtenáře se zkušenostmi stranických orgánů a organizací při řešení otázek ideologické práce a s některými formami informační činnosti.

Pokud se týká páté kapitoly, je nezbytné upozornit čtenáře českého textu, že v překladu došlo k teoretickým nepřesnostem, které pozměňují význam některých pojmů a jejich souvislostí. V překladu názvu páté kapitoly i v obsahu prvních dvou podkapitol, je pojem „řešeníje — *přiuhat řešeníje*“ používán v českém významu „usnesení“. Tato redukce pojmů řešení, rozhodování, rozhodovat se — na pojem usnesení způsobuje nejen směřování rozdílných pojmů, ale i nesprávné podřazování jedněch pojmů druhým.

Jaké nepřesnosti vznikly, lze doložit několika odkazy. Na str. 106 je uváděno: „Usnesení může mít formu určitého dokumentu (nařízení apod.), nebo to může být ústní příkaz.“ Na téže stránce jsou do obsahu „přijetí usnesení“ začleněny etapy, které odpovídají širším procesům rozhodování a řízení. Na str. 107 se uvádí: „... usnesení je základem a hlavním aktem řízení, nezbytným momentem projevu intelektu a vůle vedoucího...“ V překladu se dále používá dosti neobvyklý pojem „řídící usnesení“. Například na str. 107 se tvrdí: „Ve vědě o řízení je teorie a metodika přijetí řídících usnesení základním oddílem.“

Těmito záměny jsou postiženy i odkazy na jiné práce. Tak například citovaný V. G. Afanasjev (Naučnóje upravlenije obščestvom, Moskva 1968, II. vyd. 1973) používá pojmy „upravlenčeskoje řešeníje“, „upravlenčeskaja zadača“. Tyto pojmy vztahuje k subjektům řízení, k orgánům, organizacím a jednotlivým vedoucím (srovn.: II. vyd., str. 208).

Poněvadž v páté kapitole jsou pojmy usnesení a řídící usnesení použity velmi frekventovaně ve vazbě na jednotlivého vedoucího, lze doporučit čtenáři českého vydání, aby v textu na stránkách 104–127 nahradil pojem usnesení pojmem rozhodnutí, jako to učinil recenzent na základě původní práce.

Závěrem je nutno říci, že práce G. T. Žuravleva, ač nepřilíží veliká svým rozsahem, je cenným přínosem nejen pro další zkoumání této problematiky, ale také pro obohacení praxe řízení ideologického procesu. I když je v češtině vydávána s odstupem čtyř let neztratila svou aktuálnost, naopak svými náměty může přispět k perspektivnímu řešení problematiky sociální informace v ideologické práci.

Jiří Zajíc

V. G. Podmarkov: Úvod do sociologie průmyslu

Praha, Svoboda 1976, 303 s.

Lze jistě považovat za velmi záslužné, že nakladatelství Svoboda v Praze vydalo ve své sociologické knižnici překlad knihy V. G. Podmarkova *Úvod do sociologie průmyslu*, která má podtitul *Sociální problémy socialistické průmyslové výroby*.

Autor v této knize vychází z konkrétního poznatku, že sociologická práce v průmyslu stále ještě značně zaostává za technologickými či ekonomickými výzkumy, že empirické výzkumy a teoretický rozbor řady otázek, jako jsou sociální vztahy a struktury v podnikových kolektivech, mezilidské vztahy, pracovní motivace, morálně psychologické klima atd., jsou ještě v počátečním stadiu vývoje a že přitom praxe naléhavě vyžaduje vědecký přístup ke vznikajícím úkolům, neboť pouze empirická rozhodnutí nejsou zpravidla optimální. Opírá se o přesvědčení, že soudobá úroveň sociologických výzkumů v průmyslu jako celku umožňuje již pokus o systemizaci příslušného okruhu problémů na základě reálných teoretických předpokladů a praktických zkušeností a ve své knize uvádí jeden z pokusů o rozpracování takového systému. Podotýká však, že řada otázek, o nichž se v knize pojednává, má přípravný charakter, který odpovídá stavu výzkumu některých problémů.

V. G. Podmarkov se ve své práci pokouší vytvořit systém pojmů sociologie průmyslu odpovídající stavu a rozvoji průmyslu SSSR. Hlavní důraz klade na popis sociálních struktur v průmyslové organizaci.

Téma člení na deset kapitol.

V první kapitole, *Sociologie průmyslu jako věda*, se zabývá především předmětem sociologie průmyslu. Jako předběžnou pracovní definici sociologie průmyslu uvádí, že sociologie průmyslu je aplikovaná sociální věda o obsahu a významu „lidského faktoru“ v průmyslu, tj. věda o struktuře, mechanismech a efektivnosti společenských, kolektivních a individuálních činností a vztazích mezi pracovníky v průmyslu. Problémy, které zkoumá sociologie průmyslu, stručně charakterizuje takto: 1. podnik jako sociální systém; 2. funkční zvláštnosti výrobních skupin (dílen, čet) a jednotli-